

DLOUHÁ LÉTA S TRUBADÚRY

Prokop, Josef. *Les Vies de poètes provençaux de Jehan de Nostredame: Essai d'interprétation*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2020, 246 s.

Matouš Jaluška
Ústav pro českou literaturu AV ČR
jaluska@ucl.cas.cz

Přechod mezi „středověkem“ a „novověkem“ literárních dějin, z „aurální“ sféry do „Guttenbergovy galaxie“ tištěných liter, neprobíhal snadno. Má své oběti, texty a autory, jimž se nezdařil, a dlouhou dobu strávili v zapomnění — u nás k nim patří například *Tkadleček* nebo staročeský *Tristram*. Jiné při negociaci s publikem uspěly, byť často omezeně. Rozhodující podíl na tom, že tradice okcitánských trubadúrů patřila do druhé skupiny a ani v 16. a 17. století v románském světě zcela nezmizela z povědomí, měl Jehan de Nostredame, prokurátor soudního dvora v Aix-en-Provence (a bratr slavnějšího vizionáře Michela „Nostradama“). V jeho knize, citované obvykle pod titulem *Les vies des plus célèbres et anciens poètes provençaux* (Životy slavných a starých provensálských básníků), se v šestasedmdesáti medailoncích líčí životy právě těchto trubadúrů tak, aby byly atraktivní pro raně novověké publikum. Zprávy o některých Jehan čerpá ze středověkých *vidas a razos*, tj. ze zpráv o životech a motivacích básníků, dochovaných v rukopisných zpěvnících, na jiných místech si vymýšlí. Tak či tak, neustále mísí pramenně podložená fakta s vlastní fabulací.

Vies vyšly poprvé v Lyonu roku 1575, nedlouho před Jehanovou smrtí, a to zároveň v původní francouzské verzi i v italském překladu. V Itálii i ve Francii (zejména na jihu, mezi „regionalistickými“ intelektuály) pak působily jako hlavní zdroj informací o okcitánských básnících až do nástupu kritičtějších filologických metod. A podle všeho díky nim vešel do francouzštiny okcitanismus „troubadour“.

Romanista Josef Prokop z Jihočeské univerzity se Jehanovi de Nostredame věnuje dlouhodobě. Roku 2011 vydal český překlad *Vies*, jímž chtěl (podle vlastních slov na konci předmluvy) nejen vnést do českého prostředí povědomí o tomto raně novověkém intelektuálovi, ale také položit základ ke znovuotevření otázek ohledně jeho díla. V předložené knižní studii k tomuto otevírání sám přikročil. Knihu lze skutečně číst jako návrh řešení problémů nastíněných v oné předmluvě, kde bylo ponecháno na čtenářově posouzení, zda hojně nepravdy a nepřesnosti v Jehanově díle pramení z autorovy „neznalosti“, či z „úmyslu klamat“.¹ Nyní se autor snaží „nerozlišitelnou směs“ fikce, parafrázy a fakt uchopit, rozdělit do kategorií, ovládnout a na základě tohoto pak „rozlousknout enigma“, které *Vies* dosud představují (s. 8–9). Za tím účelem nepracuje jen s *Vies*, ale rovněž s jejich italským překladem a s tzv. kodexem z Carpentras, který je považován za první rukopisnou verzi textu. V první a dosud jediné

1 Jehan z Nostredame. *Životy slavných a starých provensálských básníků, kteří žili v době hrabat z kraje Provença*. Přel. Josef Prokop. Praha: Argo, 2011. Citovaná předmluva na s. 9–25.

kritické edici *Vies*² jsou jednotlivé životopisy ve znění kodexu doplněny k těm z lyonského vydání, práce s tímto materiálem se tudíž sama nabízí a Prokop této nabídky hojně využívá, tak jako veškerého dalšího materiálu, kterým je tato edice Camilla Chabaneaua dohotovená a vydaná Josephem Angladem vybavena.

Účel fabulací ve *Vies* lze v první řadě spojit s Jehanovou touhou po oslavení hrabství Provence, deklarovanou zde i v jiných jeho spisech. Proto trubadúrům z jiných oblastí Jehan vynalézá provenzálský původ, jak lze demonstrovat již na úplně prvním životopisu v knize, věnovaném Jaufremu Rudelovi. Z Jaufreho domovského hradu Blaia v Akvitánii (fr. Blaye) se u Jehana stává provenzálské Blieux; k této emblematické záměně, pozitivistickými badateli považované za chybu a doklad Jehanovy nespolehlivosti, se studie ve výkladu několikrát vrací. U trubadúrů, které si přímo vymýšlí, pak Jehan konstruuje vazby k mocným provenzálským či italským rodům. Když o těchto básnících vypovídá v jazycích metropolí (francouzsky a v italském překladu) a jejich písně čte prizmatem srozumitelné poetiky, v důsledku je v očích svého publika nobilituje a spolu s nimi zušlechťuje i minulost svého domovského kraje, ze kterého se stává líheň ctihodných básníků.

Onehdy v jiném textu označil Josef Prokop Jehanův vztah k Provinci a k dědictví středověké okcitánské poezie jako „odpadlickou věrnost“ (*fidelité dissidente*);³ mám za to, že tento pojem je velmi vhodný. Jehan ve *Vies* uchopuje trubadúry jako historické aktéry i kulturní autority, které lze s hrabstvím spojit. Jejich autoritu ve smyslu latinské *auctoritas*, schopnosti mluvit, jednat, získávat přívržence a být jim ku prospěchu, přitom odvozuje právě od skutečnosti, že nejen skutečně žili, ale že se také pohybovali v nejvyšších patrech moci, stýkali se s důležitými aktéry dějin či se mezi sebou přeli o poezii a o mravy; tj. od jejich historičnosti. Při dosvědčování této historičnosti ve svém díle se Jehan odvrací jak od provenzálsčiny (která je v 16. století dosud standardním médiem literární komunikace i úředního styku), tak od tradice středověkých trubadúrských životopisů, v nichž Provence žádné zvláštní místo nezaujímá, a fabuluje především v próze. „Odpadlíkem“ se tudíž stává i vůči tomu, co má být na trubadúrech atraktivní především, od jejich písní. Jeho psaní Josef Prokop interpretuje s ohledem na zamýšlené publikum *Vies*, které nachází především mezi vzdělanci a notáblý (*gens de robe*). Jehan se těmto čtenářům snaží poskytnout v první řadě krásný příběh, čímž se neliší od svých středověkých předchůdců. Podobně postupuje i ve své kronice hrabství Provence, kterou po jeho smrti vydal jeho synovec. Vzniká tu přehledně diachronické vyprávění o kulturním dědictví tohoto hrabství, které se průběžně protíná s politickými dějinami. A právě zde se zjevuje základní omyl moderních interpretů *Vies* (zejména pozitivistů), který chce recenzovaná studie uvést na pravou míru: Jehanova kniha není dílem filologickým, ale renesanční imaginativní historií, artefaktem vytvořeným pod patronátem výřečné múzy Kleió.

2 Jehan de Nostredame. *Les Vies des plus célèbres et anciens poètes provençaux*. Eds. Camille Chabaneau — Joseph Anglade. Paris: Honoré Champion, 1913. Online dostupné z <http://archive.org/details/lesviesdespluscl00nost> [cit. 13. 9. 2022].

3 Prokop, Josef. „La fidelité dissidente des Vies des plus célèbres et anciens poètes provençaux de Jean de Nostredame“, in *Actes du XIIIe Congrès de l'Association Internationale d'Études Occitanes, Albi, 10–15 juillet 2017*. Eds. Jean-François Courouau — David Fabié. Turnhout: SFAIO / Brepols, 2021, sv. 2, s. 747–751.

Vies tak lze smysluplně srovnávat např. s Vasariho *Životy slavných umělců* (jak Prokop činí na s. 122).

V kompozici studie dominuje jednak obsáhlá třetí kapitola (s. 22–99), v níž Prokop synteticky mapuje povědomost o trubadúrech mezi intelektuály v Itálii a Francii na přelomu středověku a novověku, jednak kapitola šestá, která tvoří jádro studie jakožto „pokusu o interpretaci“ (s. 124–190). Ve čtvrté kapitole se autor snaží prokázat, že Jehan byl dobře obeznámen s prameny i s literaturou o trubadúrech, která byla v jeho době k dispozici. Fabulace v jeho díle tedy patrně nejsou důsledkem neznalosti (i když ani tuto možnost nelze zavrhnout). Pátá kapitola, věnovaná pestré žánrové krajině „psaní o spisovatelích“ v raném novověku, končí výzvou, abychom Jehana četli v jeho dobovém kontextu a neporovnávali ho s díly kritické literární historie, která tehdy neexistovala. K této výzvě se Prokop v knize opakovaně vrací.

Přehled Jehanových pramenů i palety žánrů slouží jako základ pro již zmíněnou šestou kapitolu, kde se v těchto kontextech Prokop podrobněji věnuje dvaadvaceti vybraným životopisům, logicky zejména ze začátku a z konce *Vies*, tj. z lokací, kde soubor jednotlivých životů dostává rám. Hlavním výsledkem jeho práce se tu stává kategorizace životopisů do tří „zón“: zóny čistých výmyslů (*inventions*), zóny filologicky a historicky podepřených biografí a (nepřekvapivě) nejrozsáhlejší „zóny smíšené“ (*zone mixte*). Tyto tři kategorie se liší především na úrovni recepce. Skupina čistých fikcí má obsahovat „životopisy, které nám dnes připadají fiktivní, anebo které jako takové připadaly Nostredamovým současníkům“ (s. 131). Ilustrativním reprezentantem této kategorie se stává kapitola „O Marchebruskovi a jeho matce“, v níž Prokop jako rozhodující znak fikce rozeznává pasáž o traktátu „O podstatě lásky“, *De la Natura d'Amour* (sic), jehož autorství Jehan tomuto „Marchebruskovi“ připisuje. Traktát se stejným názvem napsal i italský humanista Mario Equicola, citovaný Jehanem v předmluvě. Podle přehledu oddílů „Marchebrusko“ pojednání, jež Jehan ve *Vies* vyjmenovává, pak lze soudit, že nejen název, ale i jeho obsah je shodný s tím Equicolovým. Tím pádem jde podle Prokopa o fikci, která evidentně nevznikla Jehanovým omylem a kterou mohli navíc jeho adresáti, intelektuálové a humanisté znalí Equicoly, snadno odhalit. Podobně bylo patrně možno rozeznat vyfabulovaný základ například i u souboru biografí vzdělaných mnichů na konci knihy, který zrcadlově odpovídá seznamu pramenů na jejím začátku.

Jako exemplum Jehanovy filologické práce, stojící v opozici vůči fabulaci, slouží životopis Pierra de Bonifaciis, ve které Jehan uchoval jméno autora, jenž byl dlouho považován za vymyšleného (i Chabaneauem a Angladem), později se však ukázalo, že patrně skutečně existoval — anebo že alespoň toto jméno žilo v tradici ještě před Jehanem. Na rozdíl od dobově zakotvené fikční kategorie tedy kategorie filologická závisí především na tom, co za historický fakt považuje dnešní čtenář, obeznámený se stavem poznání.

Vzorovým životopisem spadajícím do „smíšené zóny“ může být biografie Eliase Barjolese, při jejímž zkoumání Prokop (tak jako jinde) vychází z velmi stručného středověkého životopisu, od něhož Jehan svou práci začal, a shledává rozdíly. Přes ranou verzi v rukopisu z Carpentras tak k finální podobě ve *Vies* sledujeme proces nabalování střípků dochovaných básní, volných fabulací a vazeb na Provence, při kterém vzniká informačně velmi bohatá výpověď o trubadúrovi. Tato výpověď má povahu narativu rozvinutého z faktického základu, či alespoň ze základu, jehož pramenná

povaha je filologicky obhajitelná. Dobový čtenář však nemá k dispozici nic, podle čeho by rozpoznal, kde tento základ začíná a končí, a musí si z Jehanova textu brát to, co se mu dává. Právě ze schopnosti splétat autoritativní výpovědi tohoto druhu ostatně pramení Jehanova skvělá reputace biografa.

Knihu jako příloha doplňují užitečné tabulky. V té první je všech šestasedmdesát medailonků z tištěného vydání rozděleno do tří kategorií podle míry fikčnosti. Zřetelně zde vidíme, že do (nejméně početné) kategorie „filologických“, fakticky nejsprávnějších životopisů spadají zejména mocní a politicky aktivní básníci: císař Fridrich, král Richard Lví srdce či toulouský biskup Folquet de Marseille. Ti pro *Vies* slouží jako páteř — než se životopisy zhruba v poslední třetině zřetelněji přivrátí k fikci.

Po tabulkách srovnávajících pořadí básníků v kodexu z Carpentras a v tištěné verzi *Vies* (které vycházejí z Chabaneauovy a Angladeovy edice) následuje přehled chronologických údajů, které Jehan do životopisů vkládá, vyvedený na časové ose. Díky tomu se ukazuje například to, že rámec *Vies* je v zásadě chronologický, nejstarší datum, 1162, čteme u Jaufreho Rudela, nejmladší, 1435, v posledním medailonu, věnovaném „mnichovi zvaném[u] Sant Cesari“, vymyšlenému životopisci trubadúrů, jehož jméno bylo patrně inspirováno jménem skutečného Uka de Saint Circ. Tento mnich své biografické spisy věnoval provensálskému hraběti Renému z Anjou, „dobrému králi Renému“, po jehož smrti a krátké vládě jeho synovce Karla IV. z Anjou přešlo hrabství Provence pod korunu francouzských králů a ztratilo svou samostatnost. A s nostalgií po této samostatnosti lze u Jehana počítat.

V recenzi Prokopova českého překladu *Vies* psal Jiří Špička o životopisech jako o „pohádkovém čtení“.⁴ Vyprávění o milostných dobrodružstvích či o soudech lásky, při nichž se muži podrobují rozsudkům mocných žen, tak skutečně působí a zmíněná nostalgie spojená s určitou idyličností je v nich zřetelná. Josef Prokop ve své monografii na jednu stranu proklamativně koriguje pozitivistický pohled na Jehana jako na lháře, to jest tradenta nespolehlivých fakt, a zároveň na tento pohled navazuje, když Jehanovu spolehlivost hledá v jeho intenci oslavit hrabství Provence a místní rody. *Vies* se tak stávají blížencem kronik, za pitoreskní idylou vězí boj o moc. O tom, že se Nostredamovy životopisy opírají v různém poměru o fikci a filologii, však věděli již kritizovaní pozitivisté, o jejichž práce i interpretace se autor hojnou měrou opírá, což ostatně činí většina badatelů v této oblasti. Zdá se tak, že jediný bod, v němž byli pozitivisté překonáni, byl jejich morální odsudek Jehana jako lháře.

Soubor životopisů lze však uchopit i jinak, blíže Špičkovu „pohádkovému“ čtení. To ostatně demonstroval sám autor, když je příležitostně prezentoval jako soubor novel, obdobu *Dekameronu* a mnoha podobných děl vzniklých v těžce přelomové době.⁵ V knižní studii však tuto myšlenku skoro dokonale opouští, o některých životopisech sice hovoří jako o „noveleskních“ (zejména Beral des Baulx, s. 167–169), při členění

4 Špička, Jiří. „Svědectví o počátcích evropské lyriky“. *iLiteratura.cz*, 29. 5. 2011. [online]. [cit. 13. 9. 2022]. Dostupné z <http://www.iliteratura.cz/clanek/28399-nostredame-jehan-z-zivoty-slavnych-a-starych-provensalskych-basniku-kteri-zili-v-dobach-hrabort-z-kraje-provenca>.

5 Viz např. Josef Prokop, „Jehan de Nostredame: *Vies des troubadours* ou nouvelles de la vie?“, *Écho des études romanes*, VII, 2011, č. 2, s. 21–30.

celku se ale pevně drží své triády založené na stupni fikčnosti měřeném podle pravitka nám známých faktů. Beralův životopis tak bez ohledu na jeho charakter „mikronovely“ situuje do přeplněné „smíšené zóny“, neboť pramen tohoto příběhu máme k dispozici, je jím *Novellino*, prapůvodní sbírka toskánských novel, která inspirovala i Boccaccia. Jak vidno, i charakter Jehanových pramenů by umožňoval uchopit *Vies* jako primárně poetické dílo, bez ohledu na pozdější působení v rozmluvách filologů a historiků, případně jednotlivé biografie vnímat v souladu s původním zacílením novelistického žánru jako exempla. Tato možnost v knize zůstává nevyužita.

Studie tak především zůstává dobrou syntézou jednoho a půl století bádání nad Jehanem de Nostredame a platným pokusem o kategorizaci jeho *Vies*. Jako taková je atraktivní pro poměrně širokou množinu čtenářů, kteří se zajímají o procesy přechodu textů mezi středověkem a novověkem, mezi médii rukopisu a tiskem, či o strategie psaní „literární historie“ v románských zemích. Proto je možná škoda, že kniha vyšla ve francouzštině a ne v češtině — mohla tak vedle *gens de robe* snáze posloužit i studentům různých filologií a poetických tradic, nejen té (geograficky) francouzské.